

Kołodziejczuk, Małgorzata

"Harcerstwo łukowskie w latach 1912-1949", Ryszard Grafik, Łuków 1991 : [recenzja]

Szkice Podlaskie 5, 132-135

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard Grafik, Harcerstwo łukowskie w latach 1912–1949, Łuków 1991, ss. 112.

W jubileuszowym roku 80-lecia powstania Związku Harcerstwa Polskiego, 1991, została wydana przez drukarnię „Triada” w Staninie monografia *Harcerstwo łukowskie w latach 1912–1949* Ryszarda Grafika. Książka ta ukazała się nakładem Koedukacyjnego Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Łukowie.

Powstała ona na podstawie licznych relacji ustnych starszych harcerzy oraz źródeł drukowanych i niedrukowanych, a także publicystyki regionalnej, jako próba syntetycznego Ujęcia dziejów harcerstwa na terenie Łukowa. Trud opracowania tego dzieła, kompletowania i pisania zajął Autorowi blisko dwa lata i wzbogacił jego twórczość. Grafik bowiem opracował w połowie lat osiemdziesiątych „Zeszyty Łukowskie”, wydawane przez Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łukowskiej, dotyczące okupacji* oraz był współautorem pracy o Banku Spółdzielczym w Łukowie**.

Całość monografii składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia i zajmuje wraz z bibliografią oraz aneksami 112 stron. Uzupełniona jest licznymi fotografiami, które przybliżają zagadnienia zawarte w książce. Na końcu Autor umieścił bibliografię, której ujemną stroną jest to, że mieszają się w niej opisy bibliograficzne źródeł i opracowań naukowych oraz publicystyki, ponieważ R. Grafik nie zastosował podziału i podał prace w porządku alfabetycznym. Ponadto nie podaje on szczegółowych wykazów dokumentów, z których korzystał.

Ważną rolę odgrywają w monografii aneksy, których zamieszczono 11. Są to głównie składy osobowe drużyn harcerskich w poszczególnych latach, a także hymn skautów, przyrzeczenie harcerskie i inne, stanowiące nieodzowną część dzieła.

Na zwrócenie uwagi zasługuje także ciekawie zaprojektowana przez Ludwika Wysokińskiego okładka pracy, która przyciąga wzrok czytelników.

Ryszard Grafik pisząc tę monografię postawił sobie za cel, jak wynika ze wstępu, zebranie i utrwalenie wiadomości o dziejach działalności harcerskiej na terenie ziemi łukowskiej w latach 1912–49. Skompletowany materiał przedstawił w układzie chronologicznym — z wyjątkiem pierwszego rozdziału, który

* „Zeszyty Łukowskie”, 1984, nr 4, 5.

** Ryszard Grafik, Henryk Szcześniak, *75 lat działalności Banku Spółdzielczego w Łukowie 1910–85*, Siedlce 1985.

utrzymywany został w układzie problemowo-chronologicznym i dotyczy powstania skautingu w Anglii, a później organizacji młodzieżowych na ziemiach polskich. Pozostałe siedem rozdziałów mówi o organizacji i działalności drużyn skautów, a później harcerstwa w Łukowie na tle wydarzeń w kraju.

W pierwszej części monografii Autor przedstawia powstanie w Anglii nowego systemu wychowawczego młodzieży nazwanego skautingiem oraz drogę jego dotarcia na ziemie polskie i rozwój. Tu wybiega poza ramy czasowe podane w tytule monografii, cofa się do końca XIX wieku, daty opracowania skautingu, aby ukazać czytelnikowi początki działalności organizacji młodzieżowych w nowym systemie wychowawczym. Cofa się do 1911 roku, kiedy na ziemiach polskich, we Lwowie, powstała pierwsza Komenda skautowa i drużyna, które dały początek harcerstwu polskiemu. Ukazuje również inne organizacje młodzieżowe i warunki oraz możliwości ich działalności w Galicji, zaborze pruskim i rosyjskim.

Drugi rozdział poświęcony został tworzeniu i działalności pierwszej drużyny skautów na terenie Łukowa i okolic oraz przygotowaniu ich do znoszenia trudów obozowego życia i szkoleniu do służby wywiadowczej. R. Grafik zawarł w nim cytaty z relacji skautów, biorących udział w tworzeniu i organizacji drużyn.

W następnej części dzieła Autor przedstawia rozbitcie i załamanie skautingu, spowodowane wybuchem I wojny światowej i wstrząsami wewnętrznymi, przeżywanymi przez polskie harcerstwo, a będące wynikiem walk politycznych i rozłamów w społeczeństwie. Tutaj zostało ukazane także odnowienie się ruchu harcerskiego w Łukowie jeszcze w czasie I wojny światowej, tj. podczas okupacji niemieckiej oraz przedstawiony udział delegacji łukowskich skautów w zjeździe lubelskim, (1–2 listopada 1918 r.) kiedy rozbite organizacje połączono w jeden Związek Harcerstwa Polskiego. Na kanwie wydarzeń politycznych w kraju został zarysowany udział młodzieży łukowskiej w wyzwoleniu miasta i wzmocnieniu działalności Polskiej Organizacji Wojskowej. Był to jej wkład w walkę o odzyskanie niepodległości.

Rozdział czwarty opisuje harcerstwo łukowskie w wolnej Polsce, a przede wszystkim udział w odbudowie kraju i w walce podczas wojny polsko-bolszewickiej, a następnie tworzenie nowych drużyn harcerskich w Łukowie przy szkołach oraz rozszerzanie ich działalności.

W piątym rozdziale R. Grafik przedstawia szczegółowo działalność łukowskich harcerzy w latach 1923–29 oraz strukturę organizacyjną i skład osobowy, który ciągle ulegał zmianom. Autor zwrócił uwagę na akcję mającą na celu pozyskanie dla harcerstwa poparcia społeczeństwa Łukowa, działalność artystyczną oraz rozszerzanie ruchu harcerskiego na okoliczne wsie i miasta. Młodzież ziemi łukowskiej ukazana została na licznych wycieczkach, obozach i krajowych zlotach, gdzie zdobywała wiele sprawności i stopni.

Następna część monografii dotyczy okresu drugiej wojny światowej. Pierwszy podrozdział traktuje o udziale Harcerstwa Polskiego w wojnie obronnej, o powstaniu i strukturze organizacyjnej Szarych Szeregów oraz ich działalności w kraju. Drugi dotyczy działalności harcerstwa łukowskiego w latach 1939–44.

Autor omawia tutaj wkład łukowskiej młodzieży w walkę obronną i udział jej w akcjach dywersyjnych i sabotażowych. Na uwagę zasługuje przedstawiony i odtworzony na podstawie relacji żyjącego do dziś drużynowego Jana Dębskiego przebieg akcji zorganizowanej przez harcerzy w 1943 r. w wyniku, której zdobyto wagon amunicji przeznaczonej na front wschodni. R. Grafik ukazuje tu również tworzenie i organizację pierwszej drużyny Szarych Szeregów w Łukowie oraz straty harcerzy i harcerek, którzy oddali młode życie za Ojczyznę.

W następnym rozdziale, na kanwie wydarzeń politycznych i zarządzeń resortu Oświaty, Autor przedstawia rozwiązanie Szarych Szeregów i organizację nowych drużyn harcerskich w duchu socjalistycznego wychowania. Została tu ukazana działalność przekształconego ZHP w Organizację Harcerstwa Polski Ludowej pod kierownictwem i w ramach Związku Młodzieży polskiej, a następnie powrót do dawnego nazewnictwa, organizacji i tradycji.

Ostatnia część monografii traktuje ściśle o tworzeniu się i działalności drużyn harcerskich na ziemi łukowskiej w latach 1944–49. Ukazuje tutaj Autor wkład młodzieży w wyzwolenie i odbudowę Łukowa, a później szybki rozwój harcerstwa oraz coraz bardziej aktywną działalność. R. Grafik szczegółowo odtworzył zręby organizacyjne, ideowe i materialne działalności młodzieży w nowych warunkach lat powojennych, opierając się na relacjach żyjących do dziś harcerzy i harcerek.

Reasumując książka jest pierwszym syntetycznym ujęciem dziejów harcerstwa i organizacji młodzieżowych z nim związanych na terenie miasta Łukowa i jego okolic. Jest bardzo przydatna w regionalnych badaniach szczegółowych, ale nie tylko, wnosi bowiem nieco informacji do historii harcerstwa w Polsce. Wartość jej podnosi to, że jest pracą źródłową, opartą na źródłach pisanych i licznych relacjach ustnych żyjących jeszcze harcerzy, którzy działali w okresie II wojny światowej i później. Autor ocalił od zapomnienia działalność łukowskiej młodzieży i jej poświęcenie. Można powiedzieć, że udało mu się zrealizować podstawiony sobie cel tj. zebranie i utrwalenie etapów rozwoju harcerstwa łukowskiego. Najlepiej i najdokładniej zostało przedstawione przez niego harcerstwo w okresie po I wojnie światowej (d1939 r.) oraz w latach 1944–49. Mniej informacji zawiera rozdział dotyczący czasów okupacji hitlerowskiej, gdyż — jak sam Autor stwierdził we wstępie — archiwalia Hufca Żeńskiego i Męskiego z tego czasu zaginęły. Należy tutaj podkreślić, że książka ta to przede wszystkim historia harcerstwa męskiego i mimo, że występują w niej informacje o Hufcu Żeńskim, działalność jego wymaga oddzielnego opracowania, co przyznaje sam Grafik i w czym może być pomocna jego praca.

Na początku Autor stwierdza, że jego dzieło ma pewne braki i może zawierać nieścisłości, a jednocześnie zwraca się z prośbą do czytelników, szczególnie byłych harcerek i harcerzy, o nadsyłanie uwag i nowych informacji, które byłyby pomocne w następnym wydaniu.

Książka, oprócz dodatnich cech, ma pewne mankamenty. Jednym z nich jest brak przypisów, co powoduje powstanie u czytelnika niejasności dotyczących cytatów. Wprawdzie Autor podaje, kto wspomina lub opisuje wydarzenia, ale nie

wiadomo, gdzie ten opis się znajduje. Często osoba wspominająca nie figuruje na zamieszczonej w bibliografii liście opisów i relacji, a więc czytelnik nie dowie się, skąd zaczerpnięte są te wspomnienia. Chcąc sprawdzić określone informacje, musiałaby przewertować wszystkie pozycje podane w bibliografii, prowadząc jakby na nowo badania nad danym zagadnieniem, co wymagałoby dużego nakładu sił i czasu. Utrudnieniem w tej monografii są liczne i często powtarzające się nazwiska harcerzy, choć jest to konieczne; niektóre listy, np. pomordowanych w czasie II wojny światowej, mogłyby być jednak umieszczone w aneksie.

W książce tej daje się również odczuć brak uwag końcowych, jakby krótkiego podsumowania przez autora całej pracy oraz brak indeksów, co zapewne uczyniono ze względów oszczędnościowych. Należy jednak przyznać, że napisanie takiej monografii wymagało od Autora wiele wysiłku i systematycznych badań naukowych.

Mimo wyżej wymienionych uchybień dzieło *Harcerstwo łukowskie w latach 1912–1949* ma ogromne znaczenie informacyjne i wnosi dużo nowych wiadomości. Może być przeznaczone dla badaczy historii harcerstwa lub regionu, dla dzisiejszych harcerzy, dla młodzieży, a przede wszystkim dla ludności Łukowa i okolic. Zachęca także do przeprowadzenia badań nad dziejami harcerstwa żeńskiego.

Należy z zadowoleniem przyjąć fakt pojawienia się tej monografii i życzyć, aby docierała ona do coraz większego grona czytelników — zwłaszcza specjalistów z tej dziedziny i kręgów opiniotwórczych.

MAŁGORZATA KOŁODZIEJCZUK